

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Профілактика професійного вигорання у педагогів, які працюють з дітьми з
особливими освітніми потребами

Виконала: здобувач освіти групи СОМ(д)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Андрєєва Дар'я Василівна
Науковий керівник: Павленко А. І.
Рецензент: Олефір О. І.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 80 с., 10 табл., 2 рис., 63 джерела, 5 додатків.

Об'єкт дослідження – освітній процес в закладах загальної середньої освіти де навчаються діти з особливими освітніми потребами.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати й встановити шляхи профілактики професійного вигорання педагогів у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження:

а) теоретичні: аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми та результатів практичних досліджень з даної проблеми: узагальнення та систематизація теоретичних та емпіричних даних;

б) емпіричні: Тест «Професійне вигорання» педагогів (К. Маслач, С. Джексон в адаптації Н. Водоп'янової) та Методика діагностики емоційного вигорання В. Бойко;

в) математико-статистичні (процедура кількісної та якісної обробки даних).

Одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки, що потребує першочергового розв'язання, є збереження здоров'я фахівців. Характерним для професії вчителів є наявність таких стрес-чинників як: низька соціальна оцінка, надмірні емоційне та психологічне навантаження, невизначеність, повсякденна рутина тощо. Під їх впливом виникає стан професійного вигорання, який впливає на якість надання освітніх послуг. Особливо актуальною дана проблема є серед педагогів, які працюють з особами з особливими освітніми потребами в рамках загальноосвітніх навчальних закладів.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ, ПЕДАГОГИ, ОСОБИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. З розбудовою українського суспільства у Новій українській школі активно поглиблюється робота з дітьми з особливими освітніми потребами (далі – ООП), впроваджується інклюзія в освітній процес, що дозволить кожному громадянину незалежно від здібностей, наявності або відсутності особливостей у розвитку, брати участь у житті соціуму й робити свій важливий і цінний внесок у його розвиток.

Одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки, що потребує першочергового розв'язання, є збереження здоров'я фахівців. Характерним для вчительської професії є наявність таких стрес-чинників як: низька соціальна оцінка, надмірні емоційне та психологічне навантаження, невизначеність, повсякденна рутинна тощо. Під їх впливом виникає стан професійного вигорання, який впливає на якість надання освітніх послуг. Особливо актуальною дана проблема є серед педагогів, які працюють з особами з особливими освітніми потребами в рамках загальноосвітніх закладів, де впроваджується інклюзивна освіта.

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України визначає на сучасному етапі інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [23].

На сьогодні в Україні процес інклюзивного навчання загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється різними шляхами: організацією спеціальних класів, включенням дітей з ООП до звичайних класів та навчання дітей за індивідуальною формою. Тобто заклади освіти міста є відкритими для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних чи інших особливостей [49].

Особливі освітні потреби – додаткова, постійна чи тимчасова підтримка особи в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Педагоги, які працюють з даною групою дітей частіше виявляються ознаки психоемоційної напруги, невротизації, емоційного виснаження, втоми, тенденція до негативного самооцінювання, ознаки вираженої деперсоналізації тощо. Особливо дані прояви виявляються у тих спеціалістів, які працюють зі здобувачами освіти, що мають складні порушення розвитку. Крім того більшість педагогів є жінками, які за своєю природою емпатійні та темпераментні, схильні зовнішньо демонструвати свої емоції та стани, на відміну від чоловіків, тому професійне вигорання у них може виникати частіше.

Дана проблема актуальна в усі часи, що відображено й в ряді праць сучасних українських науковців:

– чинники виникнення професійного вигорання: О. Варгата, О. Кулешова, Л. Міхеєва, К. Островська та ін.;

– особливості професійного вигорання педагогів: А. Большакова, І. Віденєєв, І. Гаврик, Н. Гордієнко, Н. Гриценко, Д. Гутенко, С. Дмитрієва, Д. Козаренко, В. Кондель, А. Коняхіна, І. Кравченко, І. Первова, Л. Рачук, Л. Фесенко та ін.;

– профілактика професійного вигорання: В. Бикова, М. Бутиріна, О. Варгата, О. Вільнікова, І. Воскова, Т. Зайчикова, О. Кононенко, Н. Кошечко, І. Матійків, А. Новолаєв, І. Олійник, І. Пахомов, Н. Седова, Л. Чеканська та ін.;

– корекція стану професійного вигорання: Т. Колтунович, Л. Михальчук, В. Петрович, І. Підлипняк, М. Шуберчук та ін.

Об'єкт дослідження – освітній процес в закладах загальної середньої освіти де навчаються діти з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – профілактика професійного вигорання педагогів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й встановити шляхи профілактики професійного вигорання педагогів у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням дітей з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети були визначені такі завдання дослідження:

1) на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризувати особливості виникнення професійного вигорання педагогів, зокрема, у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням дітей з особливими освітніми потребами;

2) дібрати діагностичний інструментарій та емпірично дослідити рівні сформованості стану професійного вигорання педагогів, які працюють з особами з ООП;

3) розробити систему тренінгових занять з профілактики та подолання синдрому професійного вигорання педагогів, які працюють з особами з ООП та експериментально перевірити її ефективність.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження:

а) теоретичні: аналіз наукових джерел із досліджуваної проблеми та результатів практичних досліджень з даної проблеми: узагальнення та систематизація теоретичних та емпіричних даних;

б) емпіричні: Тест «Професійне вигорання» педагогів (К. Маслач, С. Джексон в адаптації Н. Водоп'янової) та Методика діагностики емоційного вигорання В. Бойко;

в) математико-статистичні (процедура кількісної та якісної обробки даних).

Базою дослідження стали: КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, Запорізька гімназія № 5 та № 66 Запорізької міської ради.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Проведення теоретико-експериментального дослідження психологічних особливостей стану професійного вигорання у педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами дозволило сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань:

1) на основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризовані особливості формування стану професійного вигорання у педагогів;

Професійне вигорання є складним багатофакторним процесом, який охоплює фізичне, емоційне та психічне виснаження, що проявляється в негативних змінах ставлення до роботи та колег. Це явище виникає внаслідок тривалого впливу професійного стресу, що підтверджується численними дослідженнями, включаючи теорії К. Маслач, Х. Фреденбергера та інших. Важливо розуміти, що синдром професійного вигорання негативно впливає на всі аспекти життя людини, руйнуючи її професійну ідентичність і значно знижуючи ефективність професійної діяльності.

Особливо вираженими є прояви вигорання серед педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, що вимагає від них підвищеної психоемоційної стійкості та професійної компетентності. Постійний контакт із учнями, які потребують спеціальної підтримки, підвищує рівень навантаження на педагогів, провокуючи відчуття незадоволеності результатами праці, емоційне та фізичне виснаження.

2) дібраний діагностичний інструментарій та визначені рівні сформованості стану професійного вигорання педагогів, які працюють з особами з ООП;

Метою констатувального етапу дослідження було визначення наявного рівня професійного вигорання у педагогів, які працюють з особами з ООП в загальноосвітніх закладах освіти.

Базою дослідження стали: КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, Запорізька гімназія № 5 та № 66 Запорізької міської ради. Обсяг вибірки склав 40 фахівців, які працюють з учнями з ООП.

Нами в роботі використані такі діагностичні методики: Тест «Професійне вигорання» педагогів (К. Маслач, С. Джексон в адаптації Н. Водоп'янової) та Методика діагностики емоційного вигорання В. Бойко.

Перед тим, як аналізувати отримані результати ми розподілили педагогів на контрольну (КГ) та експериментальну групи (ЕГ) по 20 осіб в кожній.

Підраховуючи загальні результати ЕГ за Тестом «Професійне вигорання» педагогів (К. Маслач, С. Джексон в адаптації Н. Водоп'янової) ми виявили, що низький рівень професійного вигорання притаманний 15% опитаних педагогів, 45% фахівців мають середній рівень, 40% – високий.

Ми відмітили, що за Методикою діагностики емоційного вигорання В. Бойко найвищі результати показника, який знаходиться на стадії формування є показник неадекватного вибіркового емоційного реагування (60%) та емоційного дефіциту (35%). У фазі сформованості найвищими показниками є розширення галузі економії емоцій (35%), редукція професійних обов'язків (35%), переживання психотравматичних обставин (30%), емоційно-моральна дезорієнтація (30%).

В цілому щодо фаз професійного вигорання у педагогів ЕГ ми виявили:

– фаза напруження: у 75% не сформувалися показники, у 15% в стадії формування, у 10% сформувався;

– фаза резистенції: у 20% не сформувалися показники, у 55% в стадії формування, у 25% сформувався;

– фаза виснаження: у 60% не сформувалися показники, у 30% в стадії формування, у 10% сформувався.

3) розроблена система тренінгових занять з профілактики та подолання синдрому професійного вигорання педагогів, які працюють з особами з ООП та експериментально перевірена її ефективність.

Мета програми: сприяти профілактиці та подоланню синдрому професійного вигорання педагогів, які працюють з особами з ООП в загальноосвітніх закладах освіти.

Хоч педагоги, які були об'єднані в контрольну групу і не брали участі в тренінгових зустрічах, але нами була проведена повторна діагностика і з ними. Ми виявили, що зрушень майже не відбулось.

Щодо результатів експериментальної групи, то ми виявили за тестом «Професійне вигорання» педагогів (К. Маслач, С. Джексон в адаптації Н. Водоп'янової), що знизилась показники високого рівня емоційної виснаженості та деперсоналізації на 10%, натомість по 5% додалось до середніх та низьких показників. Крім того ми відмітили позитивні зрушення в рамках отриманих кількісних показників, але на якісний результат це не вплинуло, адже результати знаходились в межах одного рівня.

Підраховуючи загальні результати за Тестом ми виявили, що низький рівень професійного вигорання притаманний 20% опитаних педагогів (збільшення на 5%), 45% фахівців мають середній рівень, 35% – високий (зменшення показника на 5%).

Результати отримані за Методикою діагностики емоційного вигорання В. Бойко дозволили виявити позитивні зміни в параметрах незадоволеності собою, загнаності у клітку, неадекватного вибіркового емоційного реагування, емоційно-моральної дезорієнтації, редукції професійних обов'язків, емоційного дефіциту. Зрушення відбулись в рамках якісних змін в межах 5%, однак кількісні зміни прослідковувались також, в межах однієї стадії сформованості симптому професійного вигорання.

Зміни відбулись у фазах резистенції та виснаження. Щодо параметру резистенції, то в 20% випадків наявні показники сформованої стадії (на 5% менше, ніж було), у стадії формування 55% випадків (показник залишився без змін), не сформована фаза в 25% випадків (на 5% більше, ніж на початку експерименту).

У рамках фази виснаження виявлено 10% випадків зі сформованим рівнем даної фази (показник залишився без змін), 25% випадків у стадії формування (зменшення випадків на 5%), 65% випадків не сформованого рівня показника виснаження (збільшення на 5% випадків).

Щодо нюансів порівняння отриманих результатів КГ та ЕГ, то ми відмітили такий важливий момент, що експериментальна група демонструє позитивну динаміку. Це обумовлено спеціально організованої роботи та бажанням фахівців працювати, змінюватись. Ці зміни в переважній більшості стосуються кількісних зрушень, а не якісних, однак даний стан формується тривалий період, тому необхідно більше часу працювати над зменшенням ознак професійного вигорання. Проте учасники контрольної групи демонструють ознаки збільшення ознак стану вигорання. На нашу думку це обумовлено тим, що фахівці далі продовжили виконувати свої професійні обов'язки не звертаючись по психологічну допомогу, закріплюючи таким чином ці ознаки та працюючи на тлі виснаження.